

turkické jazyky

klasifikace a vývoj

plán na Is

- témata:
 - turečtina v korpusu
 - shrnutí klasifikace a altajská hypotéza
 - 8/3 volno (ml pryč)
 - jazykový kontakt, jazyková politika, sociolingvistika:
 - osmanština jako kontaktní/smíšený jazyk a debaty o “regionalizaci”
 - dil devrimi (t)
 - jazyková situace v turecku (kurdština a jiné) (t)
 - turečtina mimo turecko (t)
 - jazyková situace ve střední asii (t)
- změna atestace

ještě k turkickým jazykům

- obtížná klasifikace

ještě k turkickým jazykům

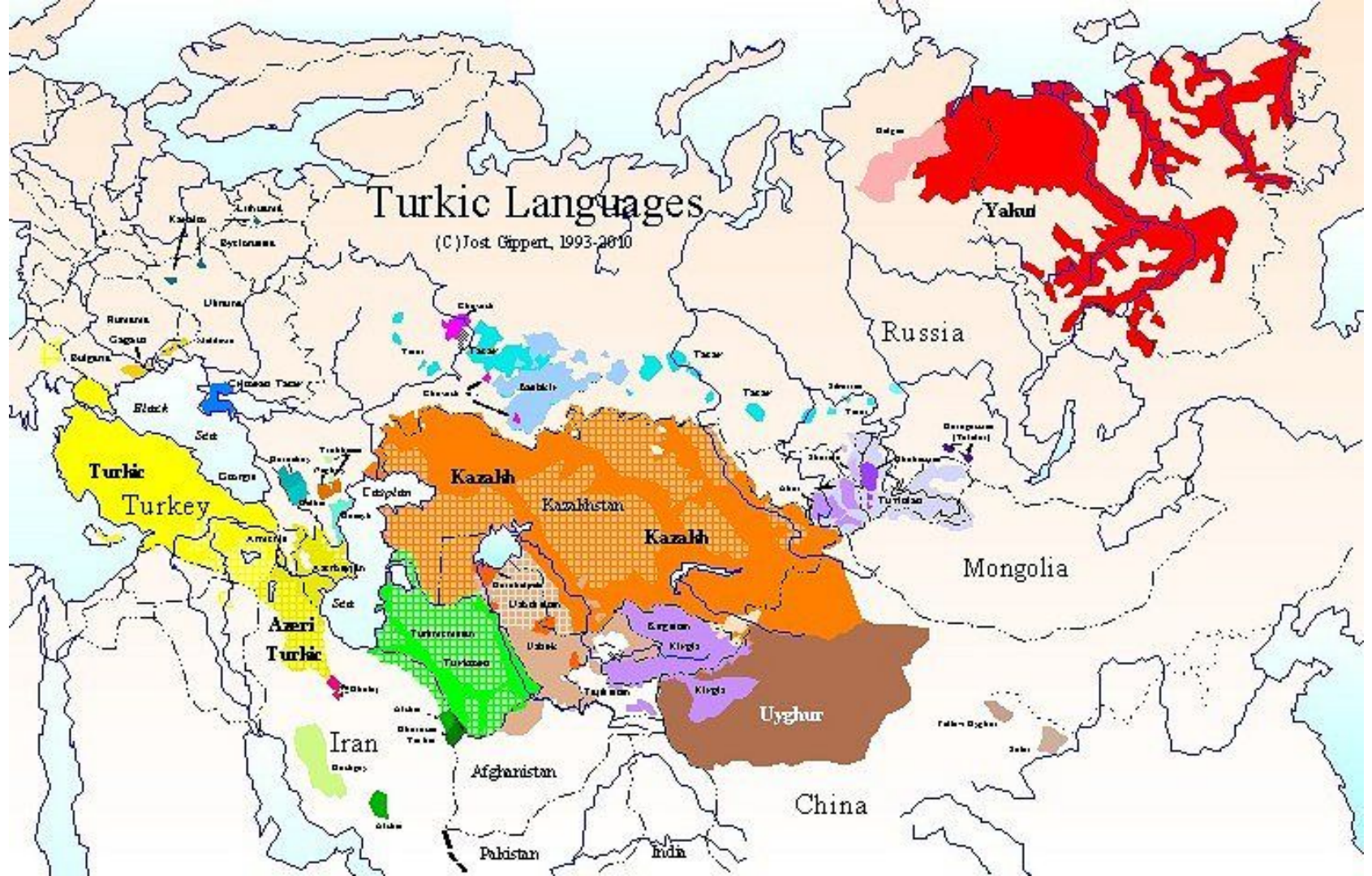
- obtížná klasifikace - proč?

ještě k turkickým jazykům

- obtížná klasifikace - proč?
- divergence a konvergence + kontakt
- od *proto-turkičtiny po současné turkické jazyky
- s využitím komparativní metody a hláskových změn
- na slovech ayak - taş - dokuz - kalan - dağlı

Turkic Languages

(C) Jost Gippert, 1993-2010

větvení

- ogurská (bulgharská) tc: [čuvaština](#) çuvaşça (rotacismus a lambdacismus: tal - tahar)
- obecná turkičtina (common turkic):
 - arghuská tc - [chaladžština](#) halaçça (iniciální h-, mediální -d- hadaq)
 - oghuzská tc - dokuz - ayaq - kalan - dağlı
 - kipčacká tc - toğuz - ayaq - qalğan - tooluu
 - karlucká tc - toqquz - ayaq - qalğan - tağlıq
 - sibiřská tc - tos/toğus - adaq/atax - qalğan - dağlığ

oghuzské

- ázerština + gagauzština + turečtina
- chorásánská tc + turkmenština
- oghuzské dialekty v Íránu a Afghánistánu (kaškajština - sonqori - afšarština)

- salarština

kipčacké

- balkarština + karačajština + karajmština + krymská tatarština + kumyčtina
- baškirština + tatarština
- karakalpačtina + kazaština + nogajština

karlucké (ujgurské)

- ujurština
- uzbečtina

sibiřské

- dolganština + jakutština
 - sayanská tc: tofalarština + tuvinština
 - jenisejská tc: chakaština + šorština
 - čulymská tc
 - altajská tc
-
- jugurština (žlutá ujugurština) + fuyü

vybrané hláskové změny

- harmonie
- zavřený středový vokál
- kontrast i - ě
- dlouhé vokály
- labiální harmonie
- velární explozivy
- taş - daş

korpusy a korpusová lingvistika

- co je korpus

korpusy a korpusová lingvistika

- co je korpus
- sampling a zpracování textů pro korpus

korpusy a korpusová lingvistika

- co je korpus
- sampling a zpracování textů pro korpus
- druhy korpusů

korpusy a korpusová lingvistika

- co je korpus
- sampling a zpracování textů pro korpus
- druhy korpusů
- k čemu je korpus

korpusy a korpusová lingvistika

- co je korpus
 - sampling a zpracování textů pro korpus
 - druhy korpusů
 - k čemu je korpus
-
- korpusy turečtiny:
 - tnc: türkçe ulusal derlemi <http://www.tnc.org.tr/index.php/en/>
 - korpusy odtü: <https://ii.metu.edu.tr/metu-corpus-development-group>
 - sezer & sezer - webový korpus: <https://tscorpus.com/>

k vývoji turečtiny

- periodizace - problém (podobně jako klasifikace)
- literární jazyky

stará turečtina (eski türkçe)

- mezi 7. a 13.
- 3 korpusy:
 - orhonské nápisy
 - stará ujugurská literatura
 - karahanská literatura

stará turečtina (eski türkçe)

- mezi 7. a 13.
- 3 korpusy:
 - orhonské nápisy
 - stará ujugurská literatura
 - karahanská literatura

üzä kök täñri asra yagız yer kılıntokda ekin ara kişi oğlu kılınmış

stará turečtina (eski türkçe)

- mezi 7. a 13.
- 3 korpusy:
 - orhonské nápisy
 - stará ujjurská literatura
 - karahanská literatura

öñre ertemiş ötde bu çambudiwip ulušta maharadi atlığ ilig han bar erti

stará turečtina (eski türkçe)

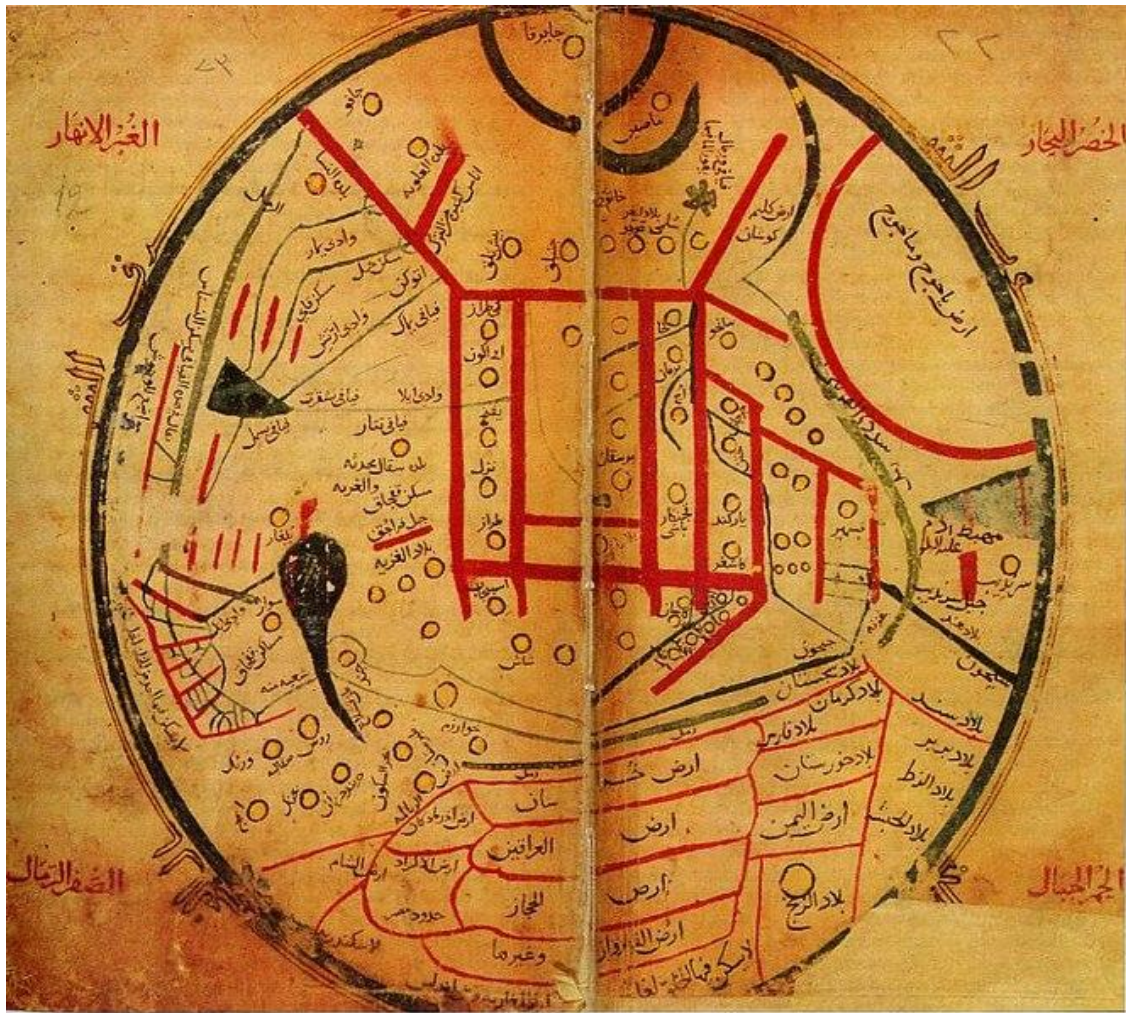
- mezi 7. a 13.
- 3 korpusy:
 - orhonské nápisy
 - stará ujjurská literatura
 - karahanská literatura (karahanlı türkçesi / hakaniye)
 - stará / střední turečtina (11. + 12.)
 - islám
 - kašgar (qeshqer / قەشقەر)
 - 3 významné památky

stará turečtina (eski türkçe)

- mezi 7. a 13.
- 3 korpusy:
 - orhonské nápisy
 - stará ujjurská literatura
 - karahanská literatura (karahanlı türkçesi / hakaniye)
 - stará / střední turečtina (11. + 12.)
 - islám
 - kašgar (qeshqer / قەشقەر)
 - 3 významné památky:
 - mahmud el-kašgari: divanü lugatit türk

stará turečtina (eski türkçe)

- mezi 7. a 13.
- 3 korpusy:
 - orhonské nápisy
 - stará ujjurská literatura
 - karahanská literatura (karahanlı türkçesi / hakaniye)
 - stará / střední turečtina (11. + 12.)
 - islám
 - kašgar (qeshqer / قەشقەر)
 - 3 významné památky:
 - mahmud el-kašgari: divanü lugatit türk

'UFUZ: oγuz A tribe of the Turks; the Turkmān. They consist of twenty-two branches, each of which has a distinctive brand ('alāma, sima) on its animals by which it is known from the others. The chief of them is: QINIQ qiniq to which our present sultans belong; 0 the brand on their animals is .²

oγuz
N

The second is: QAYIΓ qayiy. Their brand is .

The third is: BA'YUN'DUR: bāyundur. Their brand is .

The fourth is: 'IWA' ewā – with hamza, or else with yā': YW' yewä. Their brand is .

The fifth is: SAL'ΓUR: salγur. Their brand is .

The sixth is: 'AF:ŠA'R: afšār. Their brand is .

The seventh is: BAKTILY bāktili. Their brand is .

The eighth is: BUK'DUZ: bügdüz. Their brand is .

'UVLA'S' KUVZ: öläs kōz "A gently-glancing (*laṭīfa ar-runuwu*) eye," like the eye of a drunken man. Verse:

öläs

BULN'R MYNY 'UVLA'S' KVZ
QAR' MNKYZ QIYZYL' YUVZ
'ANDYN TM'R TVK'L TVZ
BULNA'B YAN' 'UVL QAJ'R

bulnār mīni öläs kōz
qara māñin qizil yüz
andin tamar tükäl tüz
bulnāp yana öl qačār

V

"This drunken (*sakrā*) eye captivates me; with a bright face and a charming mole upon it; as if charm dripped from his cheeks; then you flee from me after taking me captive."

stará turečtina (eski türkçe)

- mezi 7. a 13.
- 3 korpusy:
 - orhonské nápisy
 - stará ujjurská literatura
 - karahanská literatura (karahanlı türkçesi / hakaniye)
 - stará / střední turečtina (11. + 12.)
 - islám
 - kašgar (qeshqer / قەشقەر)
 - 3 významné památky:
 - yusuf balasaguni (has hacib): [kutadgu bilig](#)

stará turečtina (eski türkçe)

- mezi 7. a 13.
- 3 korpusy:
 - orhonské nápisy
 - stará ujjurská literatura
 - karahanská literatura (karahanlı türkçesi / hakaniye)
 - stará / střední turečtina (11. + 12.)
 - islám
 - kašgar (qeshqer / قەشقەر)
 - 3 významné památky:
 - yökneki edib ahmed: atabetül hakayık

střední kipčáčtina

- 13. - 16.
- j rusko a bv
- latinka, arménština, arabština, cyrilice
- 3 zdroje dat:

střední kipčáčtina

- 13. - 16.
- j rusko a bv
- latinka, arménština, arabština, cyrilice
- 3 zdroje dat:
 - codex cumanicus
 - mamlucký egypt
 - arménská diaspora na krymu a v podolí

[Pag. 137] Ave učmakning kabagi

tirilikning agači

jemissing bisgä teyirding

iĥne kačan tuurdûg⁴

Ave Maria kī bisgä

tuurdûg bu ġ^{ch}anda

ani kim tengri tuurur

p^os⁵ nečik aytıpturur

Ave kiz kim kusänč⁶ özä⁷

^{clamasti}kičkerip sē tengrigä

^{grām (- gratiam) adepta audita es}soywrġatip isittirding

sösni tengä (sic!) ^{univisti}biriktirding⁸

mater	mar ¹ uī madar	anna
maritus	sukar	er
uxor	xenhalal ² (sic!)	epzi ³ uī činay ⁴
filius	psen ⁵ farxen (sic!)	ogul
filia	ochar ⁶ faxand (sic!)	chex
frater	brar uī bradar	charandas
solor (sic!)	koat (sic!) ⁷	chez charandas
auus	jend	ullu atta
socer	choxeruc	chain
jenerus (sic!)	damad	chuyegu
auunculus	kalu uī hamu	abaga
nepos	bararxada	ynj
amita	am	egazi ⁸
consanguineus	amoxada	tagay ⁹
cognatus	kalu	yexna ¹⁰
nora (sic!)		
amica	mansura ¹¹	oynas uī chuni ¹²
socius	kambax ¹³	ortac uī noga(r) ¹⁴

chorezmská turečtina

- přechod mezi karachanskou a čagatajskou
- zlatá horda
- mix dialektů

čagatajština

- osmanština střední asie
- fluidní konstrukt, dvě pojetí
- timur lenk > klasické / vrcholné období
- ali şir nevayi
- babür
- pronikání regionalismů a rozpad na lokální variety

čagatajština

- osmanština střední asie
- fluidní konstrukt, dvě pojetí
- timur lenk > klasické / vrcholné období
- ali şir nevayi
- babür
- pronikání regionalismů a rozpad na lokální variety

čagatajština

- osmanština střední asie
- fluidní konstrukt, dvě pojetí
- timur lenk > klasické / vrcholné období
- ali šir neyayi
- babür
- pronikání regionalismů a rozpad na lokální variety

Ve hünersiz Türknîñ sitem-zarîf yigitleri âsânlıqqa bola Fârsî elfâz bile nazm ayturğa meşğûl bolupturlar. Ve fi'l-ħaķîķa kişi yahşı mülâhaza ve te'emmül kılsa, çün bu lafzda munça vüs'at ve meydânıda munça füşat tapılır, kirek kim munda her suħan-güzârlıĝ ve faşıħ-güftârlıĝ ve nazm-sâzlıĝ ve fesâne-perdâzlıĝ âsânraq bolĝay, ve vâķîf âsânraqdur. (Levend 1965–8: iv. 203)

čagatajština

- osmanština střední asie
- fluidní konstrukt, dvě pojetí
- timur lenk > klasické / vrcholné období
- ali šir neyayi
- babür
- pronikání regionalismů a rozpad na lokální variety

köz birle qaşırn yaxşı, qapağırn yaxşı

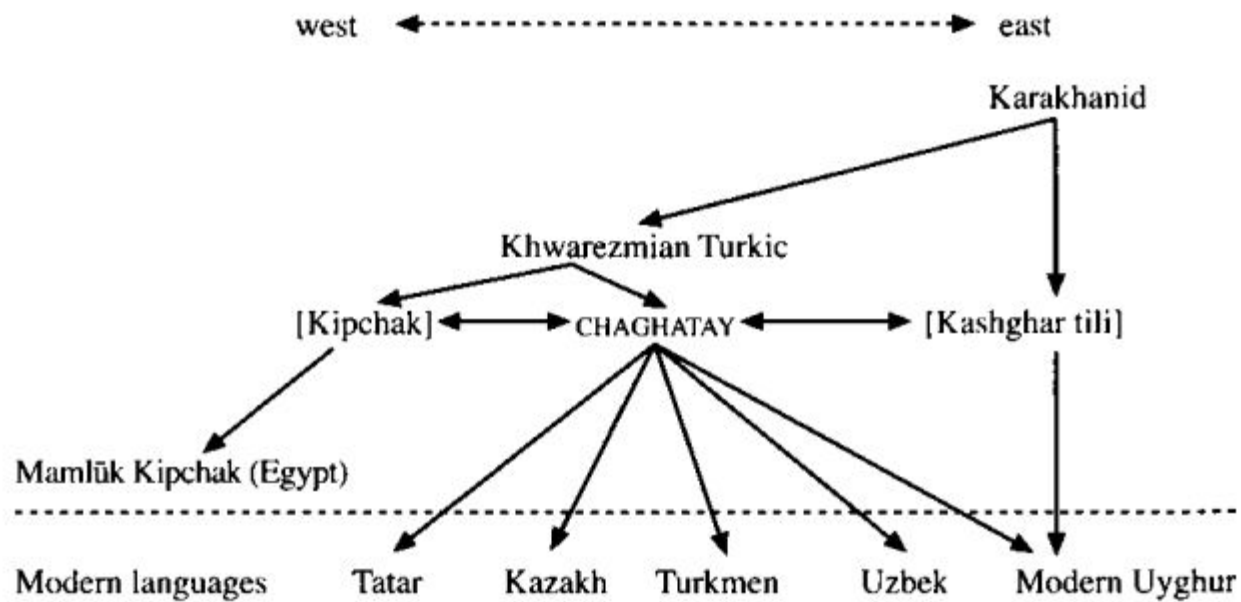
yüz birle sözün yaxşı, dudağırn yaxşı

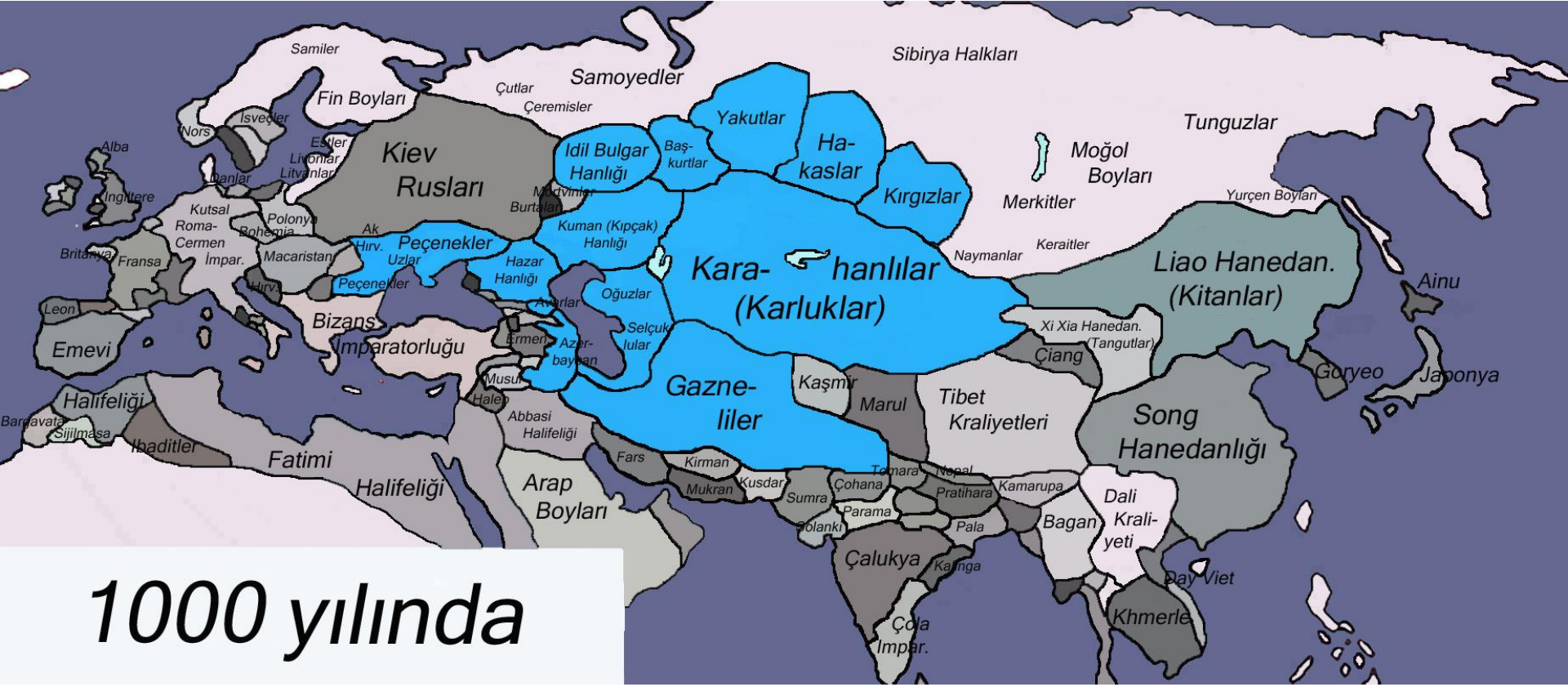
eñ birle meniñ yaxşı, saqaqırn yaxşı

bir bir ne deyin, baştın ayağırn yaxşı

köz yaşı yığlayu tüşeyin dir adaqırna
gözyaşı, ağlayarak ayağına düşeyim, der?

ol şâhnırn adaqını öpmek tiler köñül
gönül, o şahın ayağını öpmek ister

1000 yılında

osmanština

- stará osmanština / stará anatolská turečtina
- vydělování lit jaz z karahanské tu
- büyük selçuklu devleti > anadolu selçuklu devleti
- arabština a perština
- eposy
- 1277 karamanoğlu mehmet bey

şimden girü hiç kimesne kapuda ve divanda ve mecalis ve seyranda türki dilinden gayri dil söylemeye

osmanština

- stará osmanština / stará anatolská turečtina
- vydělování lit jaz z karahanské tu
- büyük selçuklu devleti > anadolu selçuklu devleti
- arabština a perština
- eposy
- 1277 karamanoğlu mehmet bey
- aşık paşa

Türk diline kimesne bakmaz idi
Türklere hergiz gönül akmaz idi
Türk dahi bilmez idi bu dilleri
İnce yolu, ol ulu menzilleri.
Bu *Garipnâme* anın geldi dile
Ki bu dil ehli dahi mânâ bile.

Çün bilesin cümle yol menzillerin¹⁰
Yirmegil sen Türk ü Tacik dillerin.

osmanština

- stará osmanština / stará anatolská turečtina
- vydělování lit jaz z karahanské tu
- büyük selçuklu devleti > anadolu selçuklu devleti / anadolu beylikleri
- arabština a perština
- eposy
- 1277 karamanoğlu mehmet bey
- yunus emre

Işkuñ aldı benden beni bana seni gerek seni
Ben yanaram düni günü bana seni gerek seni

Ne varlığa sevinürem ne yokluğa yerinürem
Işkuñıla avunuram bana seni gerek seni

Işkuñ âşıklar öldürür ışk denizine taldurur
Tecelliyile toldurur bana seni gerek seni

Işkuñ şarabından içem mecnun olup tağa düşem
Sensin dün ü gün endişem bana seni gerek seni

Sûfilere sohbet gerek ahîlere ahret gerek
Mecnûnlara Leylî genek bana seni genek seni

Eger beni öldüreler külüm göğe savuralar
Yaprağum anda çağıra bana seni gerek seni

Yunusdurur benü adum gün geldükçe artar odum
İki cihanda maksudum bana seni gerek seni

	E nüshası H.846 (1442)	Y nüshası H.1062 (1651/52)
Taṅrı / Allāh, Ḥaḳ	319 / yok, 1	76 / 230, 35
damu, ṭamu / cehennem	31 / yok	20 / 10
uçmaḳ / cennet, firdevs	38 / yok, 1	5 /42,2
ferište / melek	24 / 3	Yok / 26
yazuḳ / günāh	15 / yok	1 / 16

“Ben ayıtdum: *Taṅrı* ḥaḳḳıçün baña aydu virgil, ol ne gişi idi, didüm.”
(E50a-15)

“Ben eyitdüm: *Allāh* (11) ḥaḳḳıçün baña digil kim ol ne kişidür.” (Y125b-10)

“...cümle *yazuḳ*larından şöyle çıka kim (6) anasından doğmuş gibi ola.”
(E73a-5)

“... *günāh*larından şöyle [169b] çıka kim anasından toğmuş gibi ola.”
(Y169a-13)

Emir Kipi I. Teklik Şahıs	E nüshası H.846 (1442)	Y nüshası H.1062 (1651/52)
-AyIn	47	38
-AyIm, -AyUm	2, 2	20, 1

“Hārūru’r-Reşīd (15) ayıtdı: İmdi, olsun. Sizüñ qatuñuza varayım, didi.”
(E77a-14)

*“Hārūnu’r- (7) Reşīd eyitdi: İmdi, eyle olsun. Ben senüñ qatuña (8) varayım,
oқыayım, didi.”* (Y178a-6)

Ek-fiil Geniş Z.I. Teklik Şahıs	E nüshası H.846 (1442)	Ynüshası H.1062 (1651/52)
-In, -Im, -Am,	7, 0,0	1, 1, 10
-vAn	5	1

“Ayıtdum: Başra’dan bir gişiven, didüm.” (E62a-5)

“Eyitdüm: Başra’dan bir kişiyim.” (Y149b-3)

klasická osmanština

- imperiální styl - specifický jazyk pro specifické účely
- představa proud jazyků
- vliv především perštiny a arabštiny, nejenom v lexiku

klasická osmanština

- imperiální styl - specifický jazyk pro specifické účely
- představa proud jazyků
- vliv především perštiny a arabštiny, nejenom v lexiku

geldi burc-ı evliyâya pâdişâh-ı nâmdar

memalik-i osmaniye - lisan-ı osmani

padişah-ı alem-penah

klasická osmanština

- imperiální styl - specifický jazyk pro specifické účely
- představa proud jazyků
- vliv především perštiny a arabštiny, nejenom v lexiku

geldi burc-ı evliyâya pâdişâh-ı nâmdar

memalik-i osmaniye - lisan-ı osmani

padişah-ı alem-penah

devlet-i aliyemizin bidayet-i zuhurundan beri

bilaistisnâ / hâkimiyet bilâ kayd ü şart milletindir

klasická osmanština

- imperiální styl - specifický jazyk pro specifické účely
- představa proud jazyků
- vliv především perštiny a arabštiny, nejenom v lexiku

vech-i tahriri hurûf oldur ki kuds-i şerifde vaki mar ya'kub
manastırının izn-i hâkim ile müesses olan...

ankara'da boyacı mahallesinde vâki mescid-i şerifde
yevmî iki akçe ile imam olan mehmed...

destûr virdi kim karaca hisârı varub yağma ve tâlân ide

bu türkler ki gelüb bunda tavattun itdiler

din ü devlet ve mülk ü milleti ihya için...

klasická osmanština

- türki-i basit a mahallileşme jako literární proudy?

Behey gözi güzel güzel bana seni gerek seni
Bana yetiş gel imdi gel bana seni gerek seni

Yakış gel a güzel bana ki düşdi bu gönül sana
Beni iletme bir yaña bana seni gerek seni

Gel ey begüm olan güzel güzeller içre han güzel
Perî gibi a can güzel bana seni gerek seni

İnan bu sözüme inan degüldür ey perî yalan
Tapuñdur imdi bana can bana seni gerek seni

Çü Nazmiyem senüñ kuluñ sal imdi boynuma kolun
Odur ki gözlerin yolun bana seni gerek seni

— HÜSN Ü AŞK —

*Der Na't-i Nebevî ve Evsâf-ı Latîf-i Mustafavî
Sallâ'llâhü Te'âlâ Aleyh*

Ervâh ki tuhfe-i Hudâ'dır
Hâk-i reh-i şâh-ı enbiyâdir

20 Ol şâh ki tahtı lâ-mekândır
Cârûb-keşi kerrûbiyândır

Ol şâh ki mâh çün sitâre
Pâbûsına oldı pâre pâre

Cibrîl nevâline haberci
Mikâil anın vekîl-i harcı

“Levlâk” ile zât-ı pâki mevsûf
Kur'ân'a sıfâtı zarf u mazrûf

Dervâze-i tâkı “kaabe kavseyn”
Ferş-i kademî ulûm-ı kevneyn

25 Şâh-ı melekût-ı arş-pâye
Mâh-ı ceberût-ı ferş-sâye

19. století

- debaty o jazyce a literatuře na pozadí politických dějin
- změna jazyka > jak a proč?
- edebiyat-ı cedideciler - fecr-i aticiler - yeni lisan hareketi - milli edebiyat
- osmanlıcacılar - sadeleştirmeçiler - türkçeciler - tasfiyeciler

19. století

- debaty o jazyce a literatuře na pozadí politických dějin
- změna jazyka > jak a proč?
- edebiyat-ı cedideciler - fecr-i aticiler - yeni lisan hareketi - milli edebiyat
- osmanlıcacılar - sadeleştırmeciler - türkçeciler - tasfiyeciler
- noviny: ibrahim şinasi tercüman-ı ahval mukaddimesi

Ta'rif e hacet olmadığı üzere, kelâm, ifade-i meram etmeğe mahsus bir mevhibe-i kudret olduğu misillü, en güzel icad-ı akl-ı insani olan kitabet dahi, kalemlle tasvir-i kelâm eylemek fenninden ibaretdir. Bu i'tibar-ı hakikate mebni giderek, umum halkın kolaylıkla anlayabileceği mertebede işbu gazeteyi kaleme almak mültazem olduğu dahi, makam münasebetiyle şimdiden ihtar olunur.

19. století

- debaty o jazyce a literatuře na pozadí politických dějin
- změna jazyka > jak a proč?
- edebiyat-ı cedideciler - fecr-i aticiler - yeni lisan hareketi - milli edebiyat
- osmanlıcacılar - sadeleştirmeçiler - türkçeciler - tasfiyeciler
- ahmed midhat efendi o debatách o jazyce:

Amma denilecek ki, bizim lisammız her halde bunlardan haric olamıyor. Haric olmadığı gibi dahilinde de sayılmıyor. Türkistan'dan bir Türk ve Necid'den bir Arab ve Şiraz'dan bir Acem getirsek, edebiyatımızdan en güzel bir parçayı bunlara karşı okusak hangisi anlar? Şübhe yok ki hiç birisi anhyamaz.

Tamam, işte bunlardan hiç birisinin anlıyamadığı lisan bizim lisammızdır diyelim. Hayır, anı da diyemeyiz. Çünkü o parçayı bize okudukları zaman biz de anlıyamıyoruz . . .

Pek a'lâ, ne yapalım? Lisansız mı kalalım? Hayır, halkımızın kullandığı bir lisan yok mu? İşte am millet lisanı yapalım . . .

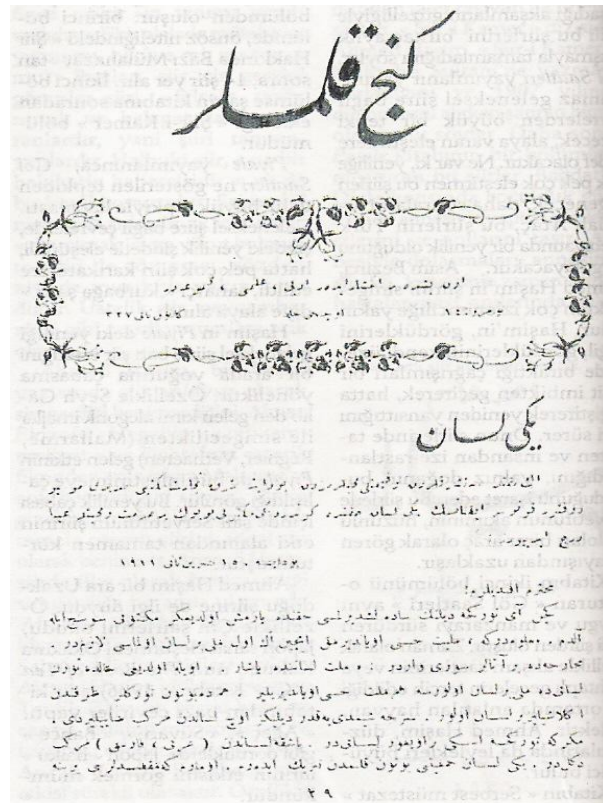
19. století

- debaty o jazyce a literatuře na pozadí politických dějin
- změna jazyka > jak a proč?
- edebiyat-ı cedideciler - fecr-i aticiler - yeni lisan hareketi - milli edebiyat
- osmanlıcacılar - sadeleştirmeçiler - türkçeciler - tasfiyeciler
- türk derneği o jazyce:

Osmanlı lisanınınm Arabî ve Farsî lisanlarından ettiği istifade gayr-ı münker bulunduğundan ve Osmanlı Türkçesini bu muhterem lisanlardan tecrid etmek hiçbir Osmanlımn hayalinden bile geçmiyeceğinden, Türk Derneği, Arabî ve Farsî kelimelerini bütün Osmanlılar tarafından kemal-i sühuletle anlaşılacak vechile şâyi' olmuşlarından intihab edecek ve binaenaleyh mezkûr Derneğin yazacağı eserlerde kullanacağı lisan en sade Osmanlı Türkçesi olacaktır. (Levend 1972: 301)

genç kalemler - yeni lisan

- ziya gökalp - ömer seyyfeddin - ali canip
- hüsün ve şiir > genç kalemler
- 2. meşrutiyet - soluñ
- článek yeni lisan (ömer seyyfeddin 1911)

genç kalemler - yeni lisan

- ziya gökalp - ömer seyfeddin - ali canip
- hüsün ve şiir > genç kalemler
- 2. meşrutiyet - soluň
- článek yeni lisan (ömer seyfeddin 1911)

Eski Lisan

Nedir? Asla konuşulmayan, Latince ve İbrânice gibi yalnız kendisiyle meşgul olanların zevk ve idrakine taalluk eden bir şey ... Biz Asya'dan garba, Anadolu'ya hicret etmişiz. Din ve edebiyatı bize Arabî ve Farisî öğretmiş ... Hicretimizin ilk asırlarında Arabî ve Farisî birçok kelimeler lisanımıza girmiş. Bunun katiyen zararı yok. Lâkin edebiyat, sanat ve dolayısıyla tezeyyün fikri ve Farisî kaideler de getirmiş ... İşte bu istiklâldir ki, bugün bize Türkçe'yi tekrar eski safiyet ve tabîliğini ircâ etmek ümitleri veriyor

genç kalemler - yeni lisan

- ziya gökalp - ömer seyfeddin - ali canip
- hüsün ve şiir > genç kalemler
- 2. meşrutiyet - soluň
- článek yeni lisan (ömer seyfeddin 1911)

Hastalıklar

... Şimdi yeni bir hayata, bir intibah devresine giren Türklere yeni, tabiî bir lisan, kendi lisanları lâzımdır. Millî bir edebiyat vücuda getirmek için evvelâ millî bir lisan ister. Eski lisan hastadır. Hastalıkları, içindeki lüzumsuz ve ecnebî kaidelerdir. Evet, şimdiki lisanımızda Arabî ve Farisî kaideleriyle yapılan cem'ler, terhib-i izafî, terhib-i tavşîfî, vasf-ı terhibîler yaşadıkça saf ve millî addolunamaz. Bu lisanı kimse anlamaz ...

genç kalemler - yeni lisan

- ziya gökalp - ömer seyfeddin - ali canip
- hüsün ve şiir > genç kalemler
- 2. meşrutiyet - soluň
- článek yeni lisan (ömer seyfeddin 1911)

Tasfiye

... Beş âsırdan beri konuştuğumuz kelimeleri, me'nûs denilen Arabî, Farisî kelimeleri mümkün değil terk edemeyiz ... Konuştuğumuz lisan, İstanbul Türkçesi en tabî bir lisandır. Klişe olmuş terkiplerden başka lüzumsuz ziynetler asla mükâlememize girmez. Yazı lisanıyla, konuşma lisanını birleştirecek edebiyatımızı ihya yahut icât etmiş olacağız

...

genç kalemler - yeni lisan

- ziya gökalp - ömer seyfeddin - ali canip
- hüsün ve şiir > genç kalemler
- 2. meşrutiyet - soluň
- článek yeni lisan (ömer seyfeddin 1911)

Tasfiye sarfi

Arabî ve Farisî terkipler atılacak. Hangileri müstesnâ olacak? Evvelâ şunu söyleyelim ki, ilmî, fennî ve edebî ıstılahlara şimdilik dokunamayız. "Mûhitü'l- maarif" heyeti teşekkül etti. Bütün ıstılahlara kat'î bir şekil verecek. Biz onları bir kelime gibi kabul edeceğiz. Terkip nazarıyla bakmayacağız. Bakınız, sonra nasıl:

genç kalemler - yeni lisan

- ziya gökalp - ömer seyfeddin - ali canip
- hüsün ve şiir > genç kalemler
- 2. meşrutiyet - soluň
- článek yeni lisan (ömer seyfeddin 1911)

...

1. Arabî ve Farisî kaideleriyle yapılan bütün terkiple terk olunacak. Tekrar edelim:
Fevkalâde, hıfzü's-sıhha, darb-ı mesel, sevk-i tabiî gibi klişe olmuş şeyler müstesnâ ...

genç kalemler - yeni lisan

- ziya gökalp - ömer seyyfeddin - ali canip
- hüsün ve şiiir > genç kalemler
- 2. meşrutiyet - soluň
- článeek yeni lisan (ömer seyyfeddin 1911)

...

2. Türkçe cem' edatından başka katiyen ecnebi cem' edatları kullanılmayacak: İhtimalât, mekâtib, memurîn, hastagân yazacak yerde ihtimaller, mektepler, memurlar, hastalar yazacaksınız. Tabiî kâinat, inşaât, ahlâk, müslüman gibi klişe haline gelmişler müstesnâ...

genç kalemler - yeni lisan

- ziya gökalp - ömer seyfeddin - ali canip
- hüsün ve şiir > genç kalemler
- 2. meşrutiyet - soluň
- článek yeni lisan (ömer seyfeddin 1911)

...

3. Diğer Arabî ve Farisî edatları da atacaksınız! Eya, ezmen, an, ender, bâ, berây, bî, na, ter, çî, çent, zihî, âlâ, fi, kâin, gâh, gin, âsâ, veş, ver, nâk, yâr... gibi edatlar terk olunacak; ancak tekellüme girmiş, tamamıyla Türkçeleşmiş olan ama, şayet, şey, keşki, lâkin, nâşi, hemen, hem, henüz, bari, yani... gibileri kullanılacak. Unutmayalım ki, terk olunmasını arzu ettiğimiz bu edatlar kullanılsa bileterkip kaideleri gibi lisanın tekellümüne giren "sanatkâr" gibi kelimeleri serbestçe söyler ve yazabiliriz.

genç kalemler - yeni lisan

- ziya gökalp - ömer seyfeddin - ali canip
- hüsün ve şiir > genç kalemler
- 2. meşrutiyet - soluň
- článek yeni lisan (ömer seyfeddin 1911)

İsimler ve Sıfatlar

Farisî kelimeleri Arapça mastarları Türkçemizdeki mânalarına göre isim veyahut sıfat telâkki edeceğiz. Farisî ve Arabî nisbet mânâsını ve edatını hâiz olan kelimelere umumiyetle sıfat diyeceğiz. Lisanımızda yalnız Türkçe kaideleri hükmedecek, yalnız Türkçe, yalnız Türkçe kaideleri... Türkçenin mekânizmasını bozan Arabî ve Farisî kaideleri bilmeyeceğiz

genç kalemler - yeni lisan

- ziya gökalp - ömer seyyfeddin - ali canip
- hüsün ve şiir > genç kalemler
- 2. meşrutiyet - soluň
- článek yeni lisan (ömer seyyfeddin 1911)

Ben bir Türk'üm dinim, cinsim uludur

Sinem, özüm ateş ile doludur

İnsan olan vatanının kuludur

Türk evlâdı evde durmaz, giderim.

(1897)

Güzel dil Türkçe bize,

Başka dil gece bize.

İstanbul konuşması

En sâf, en ince bize.

(1916[?])

Küçük salonun fes renginde kalın ve ağır perdeli geniş penceresinden dışarıyı muhteşem ve parlak bir sulu boya levhası gibi görünüyordu. Saf ve maî bir sema. Çiçekli ağaçlar. Cıvıldaayan kuşlar... Uyur gibi sessiz duran deniz... Karşı sahilde mor ve fark olunmaz sisler altındaki dağlar... Korular, beyaz yalıları... Ve bütün bunların üzerinde bir esatir [mitoloji] rüyasının havaî hakikati gibi uçan martı sürüleri! Pencerenin önündeki şişman koltuğa gayet zayıf, gayet sarı, gayet ihtiyar bir kadın oturmuştu. Bahara ve hayata dargın gibi arkasını dışarıya çevirmişti. Sönmüş gözleri köşelerdeki gölgelere karışıyordu. Karşısında, bir şezlonga uzanmış esmer ve güzel bir kız siyah maroken kaplı bir kitap okuyor; pencereden çiçek ve kır kokuları, deniz ve dalga fısıltıları getiren tatlı bir nisan rüzgârı giriyordu. Bir saatten beri ikisi de susuyor, öyle duruyorlardı. Bu ihtiyar

1

Salonda bahçedekilerin kahkahaları işitilebiliyordu.

Süreyya canı sıkılanlara mahsus [özgü] bir tahammülsüzlükle, "Çılgın kız!" diye söylendi.

Balkona açılan büyük kapıdan parmaklığa dayanmış dışarıya baktığı görülen zevcesi [karısı] dönüp: "Lâkin bu gece de hava ne güzel!.." dedi.

Bu nisan gününün saat on birde başlayan yağmuru yarım saat sonra dinmiş, nem-nâk bir hadaretin fevkinde [nemli bir yeşilliğin üzerinde] şimdi zerrin [altın gibi] incileriyle lacivert bir sema titriyordu; topraktan, ağaçlardan intişar eden [yayılan] raptip nefehatta [rutubetli havada] müessir bir nüfuz [yoğun bir etki] vardı.

Genç kadın pencerenin kenarına dayanarak bir iki uzun nefes aldı, her nefes aldıkça hayatı artıyormuş gibi oh çekiyordu. Sonra hâlâ sigarasının dumanlarına bulanmış, zebun-ı şita [kışa tutsak] bir tepe gibi mazlum ve mağmum [gamlı] duran Süreyya'ya doğru gelerek elinden tuttu, kaldırmak istedi:

republikánské období: díl devrými

- sociolingvistika - diglosie - jazyková politika - jazykové plánování

republikánské období: dil devrimi

- pokračování debat z konce osmanské říše
- změna jazyka jako součást reformního hnutí
- 2 cíle: písmo + korpus

republikánské období: dil devrimi

- pokračování debat z konce osmanské říše
- změna jazyka jako součást reformního hnutí
- 2 cíle: písmo + korpus

Muhterem Efendiler, İnönü muharebe meydanım, ikinci defa olarak mağlûben terk ve Bursa istikametinde eski mevzilerine ricat eden düşmanın takibinde, piyade ve süvari fırkalarımızın gösterdikleri şayanı tezkâr kahramanlıkları izah etmiyeceğim. Yalnız, umumî vaziyeti askeriyyeyi itmam için müsaade buyurursanız Cenup Cephemize ait mıntakada cereyan etmiş olan harekâtı hulâsa edeyim. (Kemal 1934: ii. 106)¹

Sayın baylar, İnönü Savaş alanını ikinci kez yenilerek bırakan ve Bursa doğrultusunda eski dayangalarına çekilen düşmanın kovalanmasında piyade ve süvari tümenlerimizin gösterdikleri amlmaya değer yiğitlikleri anlatmayacağım. Yalnız, askerlik bakımından genel durumun açıklanmasını tamamlamak için, izin verirsiniz, Güney Cephemiz bölgesinde yapılan savaşları özetleyeyim.

dil devrimi: první fáze

- první pokus o zjednodušení: armáda (talim ve terbiye)
- předfáze: dil heyeti / encümeni 1926-31
- reforma písma
- výzkum tu. + příprava slovníku

dil devrimi: první fáze

- první pokus o zjednodušení: armáda (talim ve terbiye)
- předfáze: dil heyeti / encümeni 1926-31
- reforma písma
- výzkum tu. + příprava slovníku > překlad le petit larousse
 - + diskuze o změně jazyka > terminologie
 - latina + ar. slova + tu. ekvivalenty
- jasná vládní jazyková politika ještě neexistuje > diskuze
- východiska:
 - anatólie
 - široce užívaná cizí slova nechat + zařadit do slovníku
 - nová slova = tu. kořeny + derivační sufixy, jen terminologie
- 1931 rozpuštěno

dil devrimi: skutečná první fáze

- 1932 - 1935
- mustafa kemal osobně angažovaný
- puristická linie
- 1932 türk dili tetkik cemiyeti (> türk dil kurumu)
 - cíl: türk dilinin öz güzelliğini ve varlığını ortaya çıkarmak, onu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yükkseklığe eriştirmek
- > türk dili kurultayı (26 září > dil bayramı)
 - mustafa kemal: türk dili, dillerin en zenginlerindedir. Yeter ki bu dil şuurla işlensin. Ülkesini, yüksek istiklalini korumasını bilen Türk milleti, dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır

özleştirme: metody

- hledání ekvivalentů:
 - söz derleme seferberliği > zdroj = anatólie
 - tarama > zdroj = staré texty
 - dil anketi > zdroj = gramotná populace
- “výroba” ekvivalentů
 - studium tu. slovtvorby a návrh ekvivalentů
- propagace
 - publikace návrhů opravdu tureckých ekvivalentů jako náhrada za přejímky v psaném jazyce
- 1934: osmanlıcadan türkçeye söz karşılıkları tarama dergisi

özleştirme: propagace

- legislativní / politický tlak na média
 - titulky v öz türkçe
 - min 2 články v öt s glosářem
 - od 1934 úvodník v öt
- březen 1933 izmir: zákaz netu. slov na veřejnosti
- kampaň *vatandaş, türkçe konuş!*
- podporování tu. jmen, zákon o příjmeních, zákon o titulech